

УДК 378.011.3–051:81`24

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ОСНОВА СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Вигранка Т.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті розглянуто особливості та основні характеристики моделі мовної компетентності як складової академічної освіти сучасних фахівців гуманітарного профілю. Узагальнено теоретичні засади, здійснено огляд особливостей застосування мовних компетентностей академічної освіти для фахівців. Обґрунтовано основні мовленнєво-комунікативні складові мовної компетентності забезпечення професійної майстерності у фахівців гуманітарного профілю.

Ключові слова: компетентнісний підхід в навчанні, види компетенцій мовної освіти, поняття мовленнєвої компетентності, мовленнєво-комунікативні вміння мовної компетентності.

РЕЧЕВАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ – ОСНОВА СОВРЕМЕННОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ГУМАНИТАРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

В статье проанализированы особенности и ключевые характеристики модели языковой компетентности как составляющей академического образования современных специалистов гуманитарного профиля. Обобщены теоретические основы, осуществлен обзор особенностей применения языковых компетенций академического образования для специалистов. Обоснованы основные коммуникативные составляющие языковой компетентности обеспечения профессионального мастерства у специалистов гуманитарного профиля.

Ключевые слова: компетентностный подход в обучении, виды компетенций языкового образования, понятие речевой компетентности, коммуникативные умения языковой компетентности.

SPEECH COMPETENCE – THE BASIS OF MODERN PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF HUMANITIES

The article analyzes the characteristics and key features of the model of language competence as part of academic education of modern specialists of humanitarian description. Theoretical principles carried review features the use of language competencies of academic education for professionals. Grounded speech and basic components of linguistic and communicative competence provide professional trade specialists of humanitarian description.

Key words: competency based approach to teaching, the kinds of competencies of language education, the notion of linguistic competence, specialist`s skills of speech and communication competences.

Постановка проблеми. Завдання реорганізації сучасної системи гуманітарної освіти полягає у необхідності встановлення зв'язку гуманоцентричного та культуроцентричного навчання, виховання та оновлених підходів до підготовки фахівця для його затребуваності та спроможності ефективно виконувати завдання в нових освітніх умовах, посиленні уваги до оволодіння студентами практичними вміннями та навичками майбутньої професійної діяльності.

Сучасна підготовка майбутніх педагогів гуманітарних спеціальностей є фахово-спрямованою. Така ситуація зумовлена: станом сучасної освітньої ситуації та потребою держави у кваліфікованих кадрах, які б володіли знаннями та навичками професійного викладання гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах. Динаміка сучасного освітнього-розвивального середовища ВНЗ гуманітарного профілю зумовлює нові підходи до підготовки компетентних фахівців мовних дисциплін із аксіологічно зорієнтованим мисленням, здатністю трансформувати набуті вміння та навички у професійний досвід. Підготовка майбутніх фахівців до ефективного виконання професійних комунікативних завдань набуває особливого значення з огляду на те, що професійне спілкування реалізовує не лише комунікативні, а й специфічні функції, які пов'язані з особливостями діяльності у просторі мовних дисциплін. Таким чином, професіоналізм педагога-мовця не може обмежуватися та визначатися лише гуманітарною підготовкою, оскільки загальна ефективність його діяльності значною мірою залежить від: сформованості умінь фахівця зорганізуватись і використати набуті знання, вміння, навчальний та життєвий досвід в певній професійній ситуації; рівня професійної комунікативної компетентності; уміння вести діалог тощо.

Аналіз актуальних досліджень: Найбільш ґрунтовні дослідження у галузі теоретичних засад комунікативної компетентності педагога внесли: Н.Б.Завіниченко, Л.В.Любчак, С.С.Макаренко, О.І.Нещерет, Ю.А.Паскевська, І.О.Тяллева, Н.Ф.Шевченко, Н.М.Шацька. Зазначені дослідники зробили вагомий внесок у вивчення окресленої проблеми. Однак висновки науковців і результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що загальний рівень комунікативної компетентності фахівців гуманітарного профілю потребує вдосконалення та структурного формування відповідно до сучасних вимог лінгвістичної дидактики. що зумовлює необхідність проведення подальших наукових розробок у визначеному напрямі.

Мета статті – здійснити аналіз сучасного стану розвитку компетентностей сучасного педагога, головним чином, розглядаючи одну із складових – мовленнєву компетентність.

Виклад основного матеріалу. Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі передбачає дотримання низки дидактичних умов. Перелік освітніх компетентностей розглядається як вимога, як задана соціальна норма освіченості учня, необхідна для його подальшого ефективного функціонування в певній сфері людської діяльності, а оскільки набуття цих характеристик відбувається поступово в процесі навчання, рівень компетентності учня на окремих етапах навчання буде різним. Такий розгляд свідчить про рівневий характер компетентнісного підходу в навчанні, про доцільність визначення певних послідовних рівнів у формуванні компетентності учнів. Невід'ємною частиною такого співвіднесення є поєднання цих етапів з послідовністю формування досвіду учнів відносно вивчаючих дисциплін та процесів сучасності. Залежно від виду компетентностей (предметні, соціальні, особистісні), шляхи та

терміни їх формування в учнів різняться. Таке формування може бути спеціальним (безпосереднім) або контекстним (опосередкованим) і здійснюватись упродовж будь-якого часу – однієї навчальної теми або протягом всього терміну навчання в навчальному закладі.

Рекомендації з мовної освіти визначають два види компетенцій: загальні (знання про світ, національну та загальнолюдську культуру, індивідуальний життєвий досвід); комунікативні (мовні), що складаються з трьох компонентів – вербально-семантичного, лінгвокультурного і мотиваційно-прагматичного [4, с.142]. Вербально-семантичний рівень – це володіння різними мовними нормами, лінгвокогнітивний рівень, який репрезентує індивідуальну мовну картину світу, вихід на мотиваційно-прагматичний рівень забезпечує вільне володіння мовою у будь-якій комунікативній ситуації. Перший рівень вважається нульовим: він є базою, на якій відбувається формування мовленнєвої особистості, проте не забезпечується повноцінний прояв індивідуального досвіду у слові. Пропонуються й інші підходи до мовної характеристики особистості. Існує чотири типи компетенції: мовна, мовленнєва, соціокультурна й функціонально-комунікативна. Мовна компетенція включає знання орфоепічних, орфографічних, лексичних, словотворчих, граматичних та стилістичних норм; мовленнєва компетенція реалізується під час аудіювання, говоріння, читання, письма. Соціокультурна компетенція передбачає знання з національної культури, історії, економіки і т. д. Найвагомішою є функціонально-комунікативна компетенція – вміння послуговуватися мовними засобами для створення текстів різної стильової приналежності. [6, с.3]. У тлумачному словнику розглядається поняття компетенції як «добра обізнаність із чим-небудь». Із лінгвістичної точки зору дане поняття трактується як: «...інтуїтивне знання про мову, яке має той, хто розмовляє рідною мовою, і яке дозволяє йому коректно висловлювати думку в словах рідною мовою і відрізнити правильні речення від неправильних». Компетентність – «властивість за значенням компетентний», тобто «який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний...» [5]. Компетентність не може зводитися до знань і навичок. Компетенція – це те, що породжує вміння, дії, її можна розглядати як можливість встановлення зв'язків між знаннями та ситуацією, що найбільш ефективна у вирішенні проблеми [2, с.88]. Компетентність у смисловому значенні охоплює три аспекти: знання, вміння, навички. Професійну компетентність фахівця становить обізнаність у предметній галузі, сформованість інтелектуальних операцій і мовно-мовленнєва діяльність, яка є основою комунікативної компетентності. Фахівець мовного профілю - мовна особистість, яку психолінгвісти визначають як «людину, яка володіє сукупністю здатностей і характеристик, що обумовлюють створення та сприйняття нею текстів, які вирізняються мірою структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» [1]. Така людина має володіти мовою на фонетико-фонологічному, семантичному (лексичному й граматичному) та структурно-синтаксичному рівнях. Оволодіння фонетичними,

лексичними, граматичними знаннями й уміннями дають змогу мовцеві сприймати та продукувати різноманітні повідомлення (тексти, дискурси), тобто забезпечують формування мовленнєвої особистості. Мовна компетенція, як і сформована на її основі компетенція мовленнєва, мають стати підґрунтям, фундаментом формування іншої важливої компетенції – комунікативної. Опанування комунікативної компетенції сприяє формуванню з того ж мовця ще й комунікативну особистість.

Таким чином, творення необхідної для спілкування компетенції має декілька складових: власне мовна компетенція (знання засобів мови, одиниць і категорій усіх рівнів, а також правил, за якими будують мовні конструкції, й вміння такі правила застосовувати), мовленнєва компетенція (спроможність сприймати та розуміти висловлювання) та комунікативна компетенція (здатність ефективно спілкуватися в різних умовах у ролі адресанта й адресата).

Отже, мовленнєву компетентність можна розглядати, як загальне комплексне поняття, що свідчить про рівень навчальних досягнень з мови та мовленнєвого розвитку студента; у вузчому тлумаченні, як одну з її складових (різновид навчально-предметної компетенції з ділової мови), тобто власне мовну, пов'язану із засвоєнням лінгвістичної змістової лінії курсу мовних дисциплін за професійним спрямуванням.

Оволодіння мовою і мовленням – необхідна умова формування соціально активної особистості. Мовлення є не лише засобом спілкування, але й засобом мислення, носієм свідомості, пам'яті, інформації, засобом управління своєю поведінкою. Науковці також визначають мовленнєву компетентність "як комплексне поняття, яке, спираючись на мовну обізнаність, охоплює систему мовленнєвих умінь (уміння вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні монологічні й діалогічні висловлювання різних видів, типів, стилів і жанрів тощо), що необхідно людині для спілкування у різних ситуаціях" [3, с.43].

На сьогоднішній день головним завданням підготовки мовного аспекту у майбутніх фахівців є формування та розвиток мовленнєвих компетентностей, які слугують репрезентативними характеристиками особистості, її самодостатності та професійності. Від сформованих навичок мовленнєвої поведінки фахівця великою мірою залежить зацікавленість навчаючих до дисципліни, зокрема і до процесу навчання в цілому. Мало досконало знати предмет, важливо володіти засобами красномовства, бути комунікативно компетентним, щоб своїми знаннями зацікавити тих, хто навчається. На основі мовної й мовленнєвої компетенції формується комунікативна. Під комунікативною компетенцією трактується комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування [2, с.89].

Комунікативна компетентність має на меті висвітлити вміння, поведінку людини у процесі спілкування з іншими суб'єктами комунікативного процесу. Таке формування

комунікативних навичок базується на елементарних аспектах мовленнєвого етикету, що виражають певні ситуації спілкування: вітання, знайомства, вибачення, подяки, прохання, привернення уваги, згоди, відмови, заборони, побажання, телефонної розмови тощо.

Важливим етапом мовної освіти є формування соціолінгвістичної компетенції – здатності розуміти і продукувати мовлення в конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування [6, с.4]. Основним чинником у становленні соціолінгвістичної компетенції займає культурологічний аспект з дисциплін мовного профілю.

Висновки. На підставі аналізу проблеми дослідження та узагальнення його результатів, можемо стверджувати, що в основу побудови методики вивчення мовної дисципліни, в сучасній академічній освіті, вкладається поняття мовленнєвої компетентності фахівців. Так що, це свідчить про те, що така компетентність характеризує не тільки значимість даного критерію професійної освіченості фахівців у педагогічній діяльності, але й визначає певний рівень мовних знань, умінь, навичок, які можна в подальшому застосовувати в будь-якій сфері комунікативної діяльності людини. Метою ж педагога лінгвістичного профілю є не лише формування мовної майстерності у тих, хто навчається, а й виховання мовно-свідомої особистості.[1]

Здійснений нами огляд компетентностей (мовного аспекту) як складових академічної освіти сучасних фахівців не вичерпує усіх аспектів цієї важливої проблеми. Проблеми формування та удосконалення таких критеріїв професійної педагогічної підготовки, а також перспективи розробки формування комунікативної компетентності сучасних фахівців вивчатимемо у наших подальших дослідженнях.

Література:

1. Бібік Н. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи : б-ка з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Вашуленко, О. І. Локшина та ін. ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К., 2004. – С. 47–52.
2. Богуш А. М. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі // А. М. Богуш, Н. Є. Шиліна. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. – 335 с.
3. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / И. Д. Изаренков // Русский язык за рубежом. – №4. – 1990. – С. 54-60.
4. Куварова О.К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості / О.К. Куварова // Культура професійного мовлення: Матеріали регіональної науково-методичної конференції. – Дніпропетровськ: Пороги, 2006.

5. Новий тлумачний словник української мови. – У 4-х т. – К.: Аконіт, 1999. – II том. – 305 с.

6. Омельчук С. О. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису: Лінгводидактичні аспекти / С.О. Омельчук // Дивослово. – 2006.